

mondja el szorongását: a világban sokasodnak azok az erők, amelyek az ember tehetetlenségérzését növelik. Csorba Győző költészetében az ironia nemcsak a személyes sorsra válasz, hanem a világban érzékelt kiúttalanságnak, a dolgokon való változtatni nem tudásnak, ennek az annyira korunkbeli és általános létérzékelésnek is a kifejezője. Kifejezője, és éppen kimondása által: annak legyőzője. (*Magvető*.)

TÜSKÉS TIBOR

Fodor András: Reményfutam

Egy baráti dedikációban Fodor András legutóbb így értelmezte új verseskötetének címét: inkább a *futam*, mint a *remény*. Magát a szót általában a sportnyelvből ismerjük, azokra szokás utalni vele, akik ugyan megérdemlik a döntőbe jutást, de oldalágon, pótversenyeken, többszörös nekifutással kell megküzdeniük a részvétel jogáért. Fodorral sohasem a kicsinyes panasz mondatta ezt a keserű szentenciát. Ha motívumait keressük, *A hűség bűneinek* József Attila-i, még mélyebben krisztusi ösképe s az archetipus belső ellentmondása tűnik újra meg újra a szemünkbe: a jót akaró, a szebbre törekvő, az életét mások megváltására föltevő ember kudarca, fájdalma, szégyene. A szituációkra, amelyeket földéz, rá-ráismerünk régebbi verseiből, de már korántsem epikus célzatuk, elbeszélő vagy példálózó természetük érdekes bennük. Egy magatartás görcsösségig elszánt védelme, egy ethosznak a naponkénti vereség gyötrelmein át újra kivívott hite élteti őket, a *Híd sorsa*, amely még omlásában is a kapcsolatteremtés, az összekötés földült emlékét őrzi: „S majd nézik egymást nélkülüm a partok, / csonk árvaként, de testvér-melegen.”

Az utazó ember és a posztján álló őr helyzetének abszurd kettőssége határozza meg a kötet lírai hősének helyzetét, belső drámáját. Minden nemes ügyben részt akar venni, minden helyzetben teljes felelősséget vállal. Hívek, vára-kozók tucatja les „éhes-megadóan a szabadító pillanatra”; lehet-e, szabad-e rangsorolni őket, nem szorítja-e ki egyikük a másikat, ép maradhat-e a „test gépezete” a „kötelességek lehúzó jármában”? (*Visszanézve*). Hiszen visszajára fordulhat minden jószándék, ha a gyógyító, a diagnoszta, a konziliumra hívott orvos előbb rokkann meg, mint a lábadozók, a betegek (a hasonlat a *Bibó István meghalt* című versből származik). Hogy Fodor ezt a légszomjat, az ön magát másokért féltő szorongást könyörtelen biológiai realitásában éli át, azt az első ciklus záró verse, a *Babits, 1941* fejezi ki drasztikus hitelességgel; a beteg Babits olvasófüzeteiből a fiziológiai megtörettetés jeremiádjait idézi, we „a másokhoz-szólás parancsát”, a missziónak a testi kinnal dacoló megváltó igazát olvassa ki belőle. Innen származik a megrendítő-elgondolkodtató cikluscím is: *Ha vagyunk* — Babitson kívül általában azokra a moralistákra, felelős gondolkodókra emlékeztetve, akik a túlélőket féltik lehetséges vagy elképzelt hiányukért.

Megszoktuk, hogy különleges versírói gyakorlatához, egy-két hetes, aszkétikus szigorú fonyódi alkotó periódusaihoz képest Fodor gyakran tér vissza a balatoni táj, a kikötő, a hajók, a madarak, a tülparti vulkanikus hegyek mo-

tivumaihoz, a nyaralók, a nyaralás helyi színeihez. Látletele kötetéről kötetre olvasva egyre dermesztőbb, hideglelsebb. Hagyján, hogy Aranyt idézi („Az utcán por, bűz, német szó, piszok”), de az anteuszi környék mintha minden valahai vonzóerejét elveszítette volna számára, a kertbe dobált dinnyehéjak, a drótkerítésbe fogott víz, a „bűzlő, békamoszatos árok” (és sokáig sorolhatnánk a már Takáts Gyulától magyar Waste Landnek nevezett üdülőkörnyék rekvizitumait) a romlás, a hanyatlás, egy újfajta civilizált barbárság jelképévé alakul át, és a *Hajóút, Fonyód—Badacsony* befejező képében ijedten eszmélünk rá, hogy szépséget, emelkedettséget már csak a halál és az áldozat képzetével kapcsolatba hozott látományok árasztanak: „Közeledő bazalt-koporsó, / a panoráma-üvegre feszülve, / tág trapéz-idomod kinyújtva vízre, égre, / legalább te maradj meg változatlan! / Legalább te vetítsd / fölénk az elveszített / méltóság monumentumát!” Így az anyag, a dolgok világából „lézengő tárgyak érdes kövületei” iesznek, a jómód gyanútlanságától izgága embereket pedig mintegy a foglár szemével látjuk, föl nem menthető elitéltekként.

Mi marad meg az *Inercia* szorongása után, hol kereshet még támasztékot a „valamikor őrségbe esküdött...hű strázsza”, aki ráadásul folyvást búcsúzni, temetni kényszerül, szaporodó halottaival folytatja végehosszatlan belső párbeszédét. Valamikor Vas István hívta föl a figyelmet Fodor András finom erotikájára, szerelmi lírájának sohasem hivalkodó, de eleven érzékiségére. Példák sokaságát idézhetnénk az újabb versekből is arról a „névtelen erőről”, amely *Harangként* védi meg „az önkívület gyönyörét, / a veszendő test lélekmelegét is”; vagy hogy képes még bevallani, szinte az idegen nyelv suta dadogását imitálva, mekkora örömet szerez neki a húsz év után kapott vallomás: „— Nagyon szeretlek és mindig szerettelek.” (*Pedig...*) A legszebb — mert a látható-érzékkelhető valóságból kibontott s mégis metafizikai sugallatú — vallomás e nemben mégis a *Térdel egy lány...* Már a címe kultikus mozdulatra utal, ősi, nem európai gesztust s benne az alázat, a szeretet, a szolgálat odaadását érzékelteti. Mint egy élő szobrot, követi a költő tekintete „ízlől-izre / a csont, a test kötését”, az alak domborulatát, az idomok tökélyét. Mindebben árnyékát sem érezni a profán hedonizmusnak, a lírai fölfogás fő sajátjaként még leginkább a szépség és a nőesség rejtélyén eltűnődő férfigerengés megindultságát vesszük észre, ahogyan a lábaktól, a combtól, a csipőtől és a mell-től egy szemérmes, mégis a legfontosabb igazságra kíváncsi kamera szívósságával kúszik föl az arcig, a szemekig: „De semmi készítés, csupán / a megadó öröm / szelíd virágnyalma, / mely moccanatlanul is csupa kellem, / akár a ferdeágyú / szemek csillagzó bogara, / akár az oltalmas páros tenyeret hívó / gömbölyded szíromarc.”

Az átlelkedített érzékiség persze egyáltalán nemcsak a goethei örök nőiség meghatott csodálatát jelenti. Fodor mindig a szó, a zene, a kép szellemi és szenzuális egységét vallotta, olyan verscímei is árulkodóak, mint például *Hangok, Színek, Rondó, Egy film hiányzó képei...* Régebről ismert ihletforrásai közül most sem hiányzik az utazás, de ha pompás görög- vagy spanyolországi emléklapjait idézzük föl, megint csak nem útibeszámolók, hanem lelki tájképek jutnak eszünkbe „a feledett, meglelt otthonosság” visszaérzéséről (*Szumion*), az emberleleményt legyőző rovarok „dühöngve, sísteregve harsogó... őrzöngő muzsikájáról”, a bizonytalan sejtelemről, hogy a „csavargó, éhes szív” számára hátha fölnyílhat még egyszer „gomolyos ég rejtelmét kitakarva / az istenek gúlája” (a kötet címét adó versből). A részletekben is csupa érzéki konkrétum, telibe találó megfigyelés és expresszió; két pillanatfölvétel egy vasúti utazásról: „önszürke szakasz”, majd „rázkódó, fénylyukacsokkal átvert

folyosók”; a meglőtt állat képe: „iszonyat ákombakomát írva a levegőre / a lövés szigonyától / földobta gyöngé tagjait az őz” (*Vadászok*). Egy búcsúztató versben ezt írja meghalt festőbarátja „besüppedt szembogaráról”: „Két nefelejcs-korongban / hogyan gyült össze ennyi / esendő tisztaság? / Miért nem láttam recéik alatt / a fagy hályogba dermedő vizét?” (*In memoriam V. H. I.*) Merész, irracionális mélységeket súroló, mégis a tudatalatti biztonság eszelős hitelességével ható képeket sorolhatnánk olyan ártalmatlan zsánernek látszó versből, amilyen a *Szülőház udvara, éjjel*. Utolsó két sora például így hangzik: „Pillám sásában melegíthetem / didergő szögeidet, ég.”

Elemző tanulmányt érdemelne Fodor verselése, vagy még inkább verszenéje, költészetének a többivel szorosan összetartozó akusztikus oldala. Minden méltatója megemlíti kivételes muzikalitását, Stravinskyról, Bartókról írott alapműveit. Mégis, ahogyan egy versbeli nyilatkozata alapján — lángolóan dús kolorizmusáról megfélemlítve — néha szürkének minősítik kedély- és színvilágát, az egyhangúság, a hangzás monotóniájának vádjá sem kerülte el. Ha igaz lenne, se győzne meg önmagában ez a kifogás, hiszen a visszafogottság, a redukció, a hangokkal való takarékoskodás a modern költészet és zene némely fő irányában tudatos szándék. Fodor megfontoltan lépett túl ifjúsága Puskintól, Nyekraszovtól tanult oroszos dallamosságán és ritmikáján, s ha Audennek, Larkinnak, Rózewicznek, a mai lengyel, bolgár, finn költőknek adósa valamivel, akkor az a prózától éppen egy árnyalattal elváló, díszítetlen, szabatos, alig stilizált, kevéssé poétizált és ritmizált versbeszéd. De szerkesztése árulkodó módon zenei fogantatású, tételekben, ritmusváltozatokban, motivikus párhuzamokban és ellentétekben gondolkodik; legszebb szakaszai mögött valami távoli dunnyogás, zsihongás, zümmögés, az éjszaka zenéjének emléke támad föl, ami több és más, mint a hang- vagy hangulatfestés, vagy az ütemek, a verslábak megtanulható váltakozása. Akusztikus hiperérzékenységet hol a „dobajra csend” kettős ütemű ritmusa ingerli, hol a „csörrenő fűrészek”, a „panaszos fémcsikorgás” disszonanciája. Fülében a távol „duruzsol”, a hasított sötét „suhog”. Emberség, ráció, szemléleti-hangzati érzékletesség fonódik össze a *Reményfutam* verseiben, s ha valaki túlságosan hagyományosnak titulálná ezeket az értékeket, bizvást rávágthatjuk, hogy valójában pótolhatatlanok, mással nem helyettesíthetők, s ezért nemcsak a divattól: egy kissé magától az időtől is függetlenek, tőle is védeneik. (*Szépirodalmi.*)

CSÜRÖS MIKLÓS

Kovács István: Véset

A hajdani Kilencek egyik legtehetségesebb tagja volt és maradt is Kovács István. S megnyugodhatnak *ellenkező hitükben* azok az általa is emlegetett költők, akik őt nem költőnek, hanem tudós embernek, történésznek tartották, hiszen a mai negyvenévesek nemzedékének egyik legsúlyosabb költészetét *teremti* ő.

„A költészet... teremtéskíséret” — fogalmazta meg a legmesszebbre te-